

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора
кафедри кримінального права Кришевич Ольги Володимирівни
на дисертацію Панасюка Івана Сергійовича
на тему: «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері
діяльності кредитних спілок в Україні»,
представлену до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Державного
податкового університету на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дисертаційної роботи Панасюка Івана Сергійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок в Україні» є беззаперечною, цікавою та зумовлена сучасними трансформаційними процесами у фінансово-економічній системі держави, що відбуваються на тлі зростання тіньового сектору економіки і криміналізації значної частини господарських відносин. Такі тенденції стримують розвиток ринкових механізмів, створюють загрози національним інтересам і фінансовій безпеці України, підривають довіру громадян до демократичних інститутів та спричиняють критичні оцінки з боку міжнародних партнерів. Ускладнення криміногенної ситуації на фінансовому ринку значною мірою зумовлюється недосконалістю системи державного регулювання та контролю, правовою розбалансованістю учасників фінансових правовідносин, а також низкою інших об'єктивних чинників, що актуалізує потребу у формуванні ефективного механізму забезпечення безпеки діяльності небанківських фінансових установ, зокрема кредитних спілок.

Додаткової гостроти зазначеним проблемам надала повномасштабна збройна агресія проти України, наслідками якої стали тимчасова окупація окремих територій, значні економічні втрати, руйнування інфраструктури та суттєве ускладнення процесів державного адміністрування ринку

небанківських фінансових послуг. За таких умов спостерігається активізація тіньових фінансових практик і зростання рівня злочинності у фінансовій сфері, що об'єктивно потребує посилення превентивної функції держави. Важливим етапом модернізації правового регулювання стало ухвалення Законів України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (2021 р.) та «Про кредитні спілки» (2023 р.), які стали підґрунтям оновлення підходів до нагляду за небанківськими фінансовими установами та передали відповідні повноваження Національному банку України. Водночас зазначені інституційні зміни не повною мірою забезпечили належний рівень захисту прав споживачів фінансових послуг і не усунули передумови для вчинення фінансових зловживань.

Стримуючими чинниками запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок залишаються не виправдана декриміналізація окремих діянь, недостатня активність органів кримінальної юстиції в реалізації державної політики щодо зменшення тиску на бізнес, а також застарілість і обмежена ефективність методик ризик-орієнтованого підходу, що застосовуються профільними інституціями сектору безпеки. За таких обставин особливої значущості набуває наукове осмислення проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок як важливої передумови формування платоспроможного, фінансово стійкого та конкурентного ринку небанківських фінансових послуг в Україні. Орієнтація на вимоги та директиви Європейського Союзу, міжнародні стандарти регулювання фінансових установ і провідні світові практики зумовлює необхідність розроблення сучасних кримінологічних і організаційно-правових підходів, спрямованих на забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок, а також надійний захист прав і законних інтересів споживачів фінансових послуг. У цьому контексті дисертаційне дослідження Панасюка Івана Сергійовича є своєчасним, теоретично обґрунтованим і практично значущим.

З викладеного вище очевидним є той факт, що подана на рецензування робота присвячена актуальній проблемі, розв'язання якої сприятиме подальшій оптимізації державних органів, забезпечення безпеки в Україні.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження свідчить також те, що роботу виконано відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019), Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року (рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.12.2019 р. № 797), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023). Робота виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету «Теоретичні засади підвищення ефективності кримінально-правового, кримінологічного та кримінально-виконавчого запобігання злочинності» (державний реєстраційний номер 0121U110768).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації, підтверджені теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням наукових праць, комплексним аналізом зарубіжного законодавства й міжнародної практики в цій сфері.

Панасюка Іван Сергійович чітко визначив об'єкт і предмет дослідження, що дозволило йому зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у правничу науку. Його дисертаційне дослідження узгоджується із правилами побудови та здійснення комплексних наукових пошуків, вироблених методологічною наукою та стандартами оформлення отриманих результатів у ході його проведення. Загальнонаукові та спеціальні методи використано у дуалістичній єдності способом суміщення.

Досягти високого ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій вдалося завдяки вдалому поєднанню теоретичних знань по обраній тематиці зі практичними складовими даної сфери. З тексту дисертаційної роботи видно, що І.С. Панасюк дотримався процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу, поставив конкретні та чіткі завдання задля того, щоб максимально ґрунтовно висвітлити корисні для практичного застосування висновків.

У результаті проведеного дослідження автор досягнув визначеної мети й виконав поставлені завдання, свідченням чого стали розроблені кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок, які ґрунтуються на системі кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за правопорушення у сфері надання фінансових послуг, узагальнених кримінологічних характеристиках (кількісні, якісні показники злочинності; детермінанти їх вчинення; особливості особи правопорушника), а також на диференційованих заходах реагування на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, із визначенням і впровадженням у діяльність уповноважених інституцій комплексу науково обґрунтованих інструментів (управлінських рішень, методик, практичних рекомендацій), спрямованих на системний моніторинг небанківського фінансового сектору, виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію або послаблення негативного впливу) криміногенних чинників і забезпечення на цій основі ухвалення уповноваженими суб'єктами ефективних запобіжних правових й регуляторних рішень.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертації є достатньо аргументованими, теоретично підкріпленими та практично застосовними. Структура та логіка викладеного матеріалу дотримана.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є однією з перших наукових досліджень в якій запропонований науковий підхід до

реалізації низки праксеологічних задач щодо запобігання кримінальним правопорушенням й формування кримінологічної безпеки сфери діяльності кредитних спілок в Україні. Сукупність висновків і рекомендацій мають важливе значення для забезпечення максимальної оперативності й результативності роботи у правоохоронній сфері. Автором сформульовано нові наукові положення спрямовані на розв'язання завдання і мають вагомим значення для подальшого розвитку кримінології. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення і висновки, запропоновані особисто І.С. Панасюком.

Автором проведено періодизацію становлення та розвитку законодавства у сфері діяльності кредитних спілок. Надано поняття кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок як протиправних, суспільно небезпечних винних діянь, що посягають на врегульовані законом суспільні відносини, пов'язані з акумуляцією (консолідацією) заощаджень членів кредитних спілок, їх використанням у процесі взаємного кредитування та надання інших фінансових послуг, і вчиняються у процесі діяльності кредитної спілки як небанківської фінансової установи зі спеціальним правовим статусом, внесеної до відповідного реєстру та такої, що здійснює діяльність на підставі ліцензії регулятора. Здійснено їх систематизацію з розподілом за способом вчинення на прості (учинення дій, що передбачені однією кримінально-правовою нормою) та складні (учинення сукупності споріднених і супутніх кримінальних правопорушень проти власності – ст. 190, 191, 192 КК України; у сфері господарської діяльності ст. 205-1, 206-2, 209, 212, 222 КК України; проти авторитету органів державної влади – ст. 358 КК України; у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку – ст. 361–363-1 КК України; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, – ст. 364, 364-1, 365-2, 366, 367 КК України).

Визначено специфічні прояви протиправного використання кримінальних протиправних технологій у діяльності кредитних спілок: формування стійкого злочинного осередку всередині або навколо кредитної

спілки, залучення посадових осіб і пов'язаних осіб до протиправної діяльності, використання закритих каналів комунікації; маскуванню незаконної фінансово-господарської діяльності шляхом створення пов'язаних або фіктивних суб'єктів, підроблення фінансової та звітної документації, використання іноземних юрисдикцій усупереч встановленим обмеженням; використання кредитних продуктів і внутрішніх фінансових операцій кредитної спілки як інструментів прикриття для легалізації (відмивання) доходів та незаконного виведення активів; перетворення акумульованих коштів членів кредитної спілки у ліквідні ресурси з порушенням цільового призначення; корупційне забезпечення протиправної діяльності та приховане інформаційно-технічне супроводження з метою уникнення державного нагляду й контролю.

Обґрунтована доцільність та необхідність імплементації у кримінальне законодавство України іноземного досвіду кримінально-правової охорони небанківського фінансового сектору в частині встановлення кримінальної відповідальності за організацію «фінансової кредитної піраміди», а також кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок на засадах «колективної безпеки».

Здійснена класифікація детермінант шляхом групування об'єктивних та суб'єктивних факторів на воєнно-політичні, фінансово-економічні, організаційно-правові та морально-психологічні, які обумовлюють інтенсивність протиправної діяльності у небанківському фінансовому секторі (макрорівень), що дозволило ідентифікувати причини й умови вчинення кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок (цільовий рівень).

Надана кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері діяльності кредитних спілок, з виокремленням соціально-демографічних, статусно-рольових, кримінально-правових, морально-психологічних ознак та належності до організованої групи – «організатор» (формує групу, здійснює підготовку протиправного діяння, контролює рух і розподіл коштів), «виконавець» (безпосередньо здійснює протиправне діяння, пов'язане з фінансовими операціями кредитної спілки),

«посередник», «асоційована особа» (надають послуги у фінансово-кредитних операціях – залучення, перерозподіл, виведення коштів; здійснюють непрямий вплив на управлінські рішення та фінансові операції). Також систематизовано учасників, які належать до сфери діяльності кредитних спілок: (1) внутрішні – керівники кредитної спілки, головний внутрішній аудитор, головний ризик-менеджер, головний комплаєнс-менеджер, керівники та члени комітетів ради та правління кредитної спілки; (2) юридичні особи-члени кредитної спілки – керівник, керівник підрозділу внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів юридичної особи; (3) зовнішні – керівники підприємств, установ чи організацій, робота в яких є ознакою членства в кредитній спілці; керівники закладів освіти, навчання або робота в яких є підставою членства; керівники професійних спілок або релігійних організацій, належність до яких є ознакою членства; (4) регулятор – НБУ; (5) інші – асоційовані; посередницькі.

Запропоновані стратегічні напрями мінімізації криміногенних ризиків і загроз у сфері діяльності кредитних спілок із практичною реалізацією в Концепції забезпечення безпеки кредитних спілок до 2035 р., спрямовані на формування кримінологічно безпечного середовища функціонування таких фінансових установ, захист прав і законних інтересів споживачів фінансових послуг, забезпечення фінансової стабільності держави в умовах воєнного стану, виявлення порушень і відшкодування завданої шкоди шляхом упровадження ризик-орієнтованої моделі регулювання та нагляду, реалізації кримінологічних заходів запобігання порушенням.

Науково доведено доцільність нормативно-правового регулювання управління фінансовими ризиками та захисту активів в діяльності кредитних спілок; прийняття Закону України «Про запобігання правопорушенням у небанківському фінансовому секторі та фінансові розслідування» й формування інституту фінансових детективів, підзвітних НБУ, з наданням їм повноважень щодо виявлення правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок шляхом проведення контрольних-аналітичних і ревізійних заходів із подальшим інформуванням правоохоронних органів за підслідністю; упровадження регіональних міжвідомчих робочих груп за участю кредитних

спілок на базі їх професійних об'єднань із завданнями координації взаємодії з правоохоронними органами, обміну апробованими практиками фінансового контролю, аналізу звітності з метою виявлення фінансових зловживань.

Обґрунтований системно-функціональний підхід до практичної реалізації спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок у вигляді: (1) регуляторної діяльності НБУ, що охоплює коригувальні заходи та заходи впливу, раннього втручання, спрямованих на своєчасне виявлення порушень законодавства про фінансові послуги; (2) правоохоронної діяльності – здійснення уповноваженими органами запобіжних заходів на основі інформаційно-аналітичного забезпечення, результатів регуляторної діяльності та міжнародної взаємодії; (3) громадського контролю як системної діяльності професійних об'єднань кредитних спілок, громадськості спрямованої на підвищення прозорості, підзвітності та недопущення фінансових зловживань.

Науково доведена доцільність створення Служби небанківських фінансових розслідувань при НБУ як спеціалізованого інституційного суб'єкта з функціями фінансової розвідки, спрямованого на своєчасне виявлення, документування та перекриття схем шахрайства й інших кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок, запобігання переведенню незаконно одержаних коштів на підконтрольні банківські рахунки, у тому числі за кордоном, а також забезпечення відшкодування завданих збитків і поновлення порушених прав споживачів фінансових послуг.

Сформовані праксеологічні шляхи застосування методу «кримінологічної розвідки» як стратегічного інструменту запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок, що передбачає формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення на основі небанківського економіко-правового аналізу, упровадження аналітично керованої моделі безпекової діяльності, яка ґрунтується на використанні методів кримінального аналізу в реальних умовах виконання кримінологічних завдань, визначенні індикаторів фінансових ризиків,

оцінюванні їх криміногенного потенціалу та прогнозуванні впливу на вчинення протиправних дій

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить удосконалити діяльність низки державних інституцій й забезпечити безпеку в Україні.

Викладені наукові положення заповнюють ряд законодавчих прогалін, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий внесок здобувача, що є основою для подальших досліджень вдосконалення правозастосування.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликають жодних сумнівів. Вони логічно витікають з тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Пропозиції, подані автором, щодо імплементації кращих іноземних практик оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 55 вироків щодо кримінальних правопорушень вчинених у сфері діяльності кредитних спілок за ст. 190, 191, 205-1, 209, 358, 364, 364-1, 365-2, 366, 367 КК України, з усіх регіонів України; зведені дані анкетування 367 респондентів (45 слідчих та 85 оперативних працівників Національної поліції; 74 детективів Бюро економічної безпеки, 55 працівників НБУ, 73 членів діючих кредитних спілок, 35 членів Всеукраїнської асоціації кредитних спілок); аналітичні звіти та узагальнення НБУ, Держфінмоніторингу, Державної судової адміністрації, Національної поліції, Офісу Генерального прокурора, а також міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Financial Action Task Force – FATF, The Asia/Pacific Group – APG; Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів – ELP).

Повнота викладення наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні положення дисертації опубліковано в п'яти наукових працях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, дві тези наукових доповідей на науково-практичних заходах.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, які без сумніву є певним ґрунтовним внеском у вітчизняну науку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Зважаючи на значний позитивний вплив від роботи, необхідно відзначити й про окремі її дискусійні положення.

1. У дисертації запропоновано авторський підхід до розуміння кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок (підрозділ 1.2). Водночас, на думку опонента, у роботі потребує додаткового уточнення питання структурної єдності та внутрішньої диференціації зазначеної групи кримінальних правопорушень. Зокрема, не до кінця зрозуміло, яким чином співвідносяться основні склади кримінальних правопорушень, безпосередньо пов'язані з наданням фінансових послуг кредитними спілками, та споріднені (супутні) кримінальні правопорушення у сфері службової й професійної діяльності посадових осіб і пов'язаних осіб таких установ. Крім того, доцільним видається більш чітке обґрунтування виділення безпосереднього об'єкта посягання, а також розкриття впливу латентності, прогалин у внутрішніх процедурах управління й контролю та нечіткої регламентації повноважень на формування криміногенної ситуації у сфері діяльності кредитних спілок.

2. Результати проведеного аналізу свідчать, що детермінанти кримінальних правопорушень у сфері діяльності кредитних спілок мають системний, багаторівневий та відтворювальний характер, формуючись під сукупним впливом низки чинників (підрозділ 2.2 дисертації). У сукупності такі детермінанти зумовлюють необхідність переорієнтації державної політики з переважно реактивного реагування на превентивний кримінологічний вплив, що має бути спрямований на підвищення фінансової стійкості кредитних спілок. Водночас, у потребує більш чіткого уточнення ступень впливу кожної з виділених груп факторів на формування криміногенної ситуації саме у сфері діяльності кредитних спілок. Крім того, дискусійним видається питання практичної реалізації запропонованого комплексного підходу до забезпечення безпеки вкладів членів кредитних спілок.

3. У дисертації обґрунтовано визначено регуляторну діяльність Національного банку України як один із ключових спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок. Водночас, у роботі потребує додаткового уточнення кримінологічна складова наглядових повноважень Національного банку України з огляду на те, що регулятор за своїм правовим статусом не є суб'єктом кримінального переслідування. Крім того, дискусійним видається питання практичної реалізації ризик-орієнтованого підходу саме як інструменту раннього виявлення криміногенних ризиків.

4. Інформаційно-аналітична діяльність відіграє ключову роль у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок, оскільки забезпечує системний, науково обґрунтований підхід до збору, обробки та аналізу відомостей про фінансові операції, управлінські рішення, поведінку суб'єктів та криміногенні ризики у небанківському фінансовому секторі. У дисертації обґрунтовано визначено інформаційно-аналітичне забезпечення як ключовий напрям спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок, з акцентом на аналітично керовану модель безпекової діяльності. Водночас, потребує більш чіткого окреслення механізми отримання, обміну

та використання інформації, зокрема з урахуванням обмежень, пов'язаних із захистом персональних даних, банківської та фінансової таємниці. Крім того, дискусійним видається питання практичної імплементації запропонованих інструментів аналітичної діяльності у діяльність правоохоронних органів.

Однак, наведені зауваження містять суб'єктивне бачення опонента та носять рекомендаційний характер стосуючись дискусійних питань, певної неповноти та непослідовності розгляду окремих положень наукової праці і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

Проведений аналіз тексту дисертації, наукових публікацій свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Тема дослідження є актуальною, обґрунтування чого є достатнім. Висновки і рекомендації мають достатній рівень наукової новизни, а також репрезентують вирішення поставлених у роботі завдань. Характеризується високою науковою новизною, практичною цінністю та належною методологічною основою.

Таким чином, дисертація Панасюка Івана Сергійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок в Україні» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку науки кримінології та має значний науковий потенціал.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота *Панасюка Івана Сергійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних*

спілок в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні кримінологічних задач в умовах чинного законодавства.

2. Дисертація «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері діяльності кредитних спілок в Україні» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Панасюк Іван Сергійович** заслуговує на **присудження ступеня доктора філософії** з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Ольга КРИШЕВИЧ